

Tarih-Edebiyat İlişkileri Bağlamında Yeni Türk Edebiyatında Tarih Temi (Şiir ve Roman)

In The Context of History-Literature Relations The Theme of History in New Turkish Literature (Poetry and Novel)

Mehmet Samsakçı*

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.S. 0000-0002-7855-6557

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mehmet Samsakçı,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: samsakci@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 31.07.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
09.10.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
09.10.2023

Kabul/Accepted: 10.10.2023

Atıf/Citation:

Samsakçı, Mehmet. "Tarih-Edebiyat İlişkileri Bağlamında Yeni Türk Edebiyatında Tarih Temi (Şiir ve Roman)." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 81 (2023): 667-667.
<https://doi.org/10.26650/iutd.20238118>

öz

Tarih, sanatın ve edebiyatın daima en verimli ve elverişli konularından birisi olmuştur. İnsanı, toplumu ve geçmişten günümüze beşeriyetin dünya üzerindeki macerasını anlamak, tahlil etmek ve bunu estetik plânda ifade etmek demek olan sanat, kendisine hazır malzeme sunan tarihi zengin bir maden gibi irdelemiş ve işlemiştir. Farklı dönem ve dönemeçlerde farklı tarih telâkkileri söz konusu olmuşsa da günümüze kadar tarih, edebiyatın en çok başvurulan, tercih edilen ve zengin malzeme veren bir alanı olmaya devam etmiştir. Çalışmada Tanzimat'tan günümüze Türk şiir ve romanında tarih teminin işleniş biçimleri panoramik olarak ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Tarih, edebiyat, Modern Türk Edebiyatı, tarihî roman

ABSTRACT

History has always been one of the most productive and captivating subjects within the realm of art and literature. Art, as a means of comprehending, analyzing, and expressing the human experience, society, and the adventure of humanity throughout the ages, has examined and processed history as a rich source of ready-made materials. Despite the evolving conceptions of history in various eras, history has continued to remain the most sought-after, favored, and abundant source of inspiration in literature to this day. This study offers a panoramic exploration of how history has been approached in Turkish poetry and novels from the Tanzimat to the present.

Keywords: History, literature, Modern Turkish Literature, historical novel

Extended Abstract

While the term “literature” once denoted “knowledge that teaches manners, gives manners, and makes one with manners along with works containing that knowledge”, literature has distanced itself from moral considerations, both conceptually and terminologically. In the perception of modern and postmodern times, literature no longer bears any obligation to domains like morality and belief, and it lacks the mission or motivation to represent such areas. Across the globe, contemporary literature has proudly asserted its autonomy. It signifies a blending of all techniques, and an increase in the fluidity between forms, in other words, the definition of forms has become vague, and the boundaries between genres have blurred. It has evolved into an art form that enjoys the freedom to express anything in any manner, language, or style. History, like all other themes that literature has employed for centuries according to the thoughts and beliefs of the present era, remains a wellspring of inspiration for literature in various ways.

The theme of history is a phenomenon that has been explored and examined in world literature and the entire history of art. Art, which serves as a medium for a nation and its individuals to express themselves within an aesthetic framework, regards history as a vibrant and productive resource, a repository of knowledge and memories that transcends individual memory to encompass the collective memory of humanity. It offers indispensable opportunities for artists to shape and construct historical figures, periods, events, realms, and structures in the manner they envisage.

Namık Kemal, one of the most charismatic and influential figures of the initial generation of the Tanzimat, held a profound appreciation for history, aligning with the sentiments of romantic poets and writers in global literature. Through his novels, plays, and historical biographies, Namık Kemal delved into the lives, victories, and struggles of the great Islamic commanders. On the other hand, “Hürriyet Ode” serves as a manifestation of the aspiration to embrace the future while drawing inspiration from the past, crafted within the framework of a romantic understanding of history.

Ziya Pasha, another luminary poet from the same period, with his translations titled *History of Inquisition* and *History of Andalusia*, with examples from medieval history, endeavored to infuse religious and national consciousness into the Ottoman society, which grappled with a sense of inferiority in the face of Western civilization.

In the subsequent generation following this initial one, history did not captivate the same fervor, but Abdülhâk Hâmid emerged as a notable exception. He displayed a keen interest in the history of Andalusia and published works that were widely read in his period, notably the plays belonging to the collapse of the Andalusian Umayyad State. Hâmid’s poems “The

Visit to the Grave of Fatih” and “The Visit to the Grave of Selim the First” are the first great examples of the integration of history into poetry.

The poets affiliated with Servet-i Fünun, whose primary activities spanned from 1896 to 1901, initially showed little inclination toward history or national life. However, the backdrop of the 1897 Turkish-Greek War during this period fostered a great affinity towards history. Mehmet Emin Bey’s Turkish Poems serve as a representative embodiment of this historical resurgence.

It is evident that new historical theses and nationalist ideas gained prominence under the influence of the leaders of the Committee of Union and Progress, who held power during the Second Constitutional Monarchy. In this Pan-Turkist atmosphere, poets and writers such as Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Halide Edip, Müfide Ferif Hanım, and Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) turned their attention to Central Asian Turkish history. They explored numerous real or imaginary people and events from pre-Islamic Turkish history. However, there was a lack of such motivation in Mehmet Âkif and Yahya Kemal, who were active during these periods. Âkif displayed a keener interest in Islamic history, while Yahya Kemal was developing a theory of real nationalism based on history and land and also a focus on Anatolia, Istanbul, and Rumelia.

During the period of the National Struggle (1919-1922), literary works in the form of poetry and novels were created to evoke historical memories and periods that would raise the spirits of the society (The articles of Yakup Kadri collected in his book *Ergenekon*, which is the title of a Turkish epic, is a typical example of this trend.)

The representation of history in the poetry, novel, story, and play of the Republican period diverges within the framework of social, political, and cultural transformations. In the initial phase spanning from 1923 and 1940, literary works were dominated by a reaction to the Ottoman State and its institutions. This period saw a greater focus on pre-Islamic Turkish history, with considerable criticism and irony directed at the social structure and management style of the Ottoman period. In this period, the literature was centered around the National Struggle and Atatürk.

Post-1940s, especially after 1950 when the multi-party political life in Turkey began, there was a growing sympathy for Ottoman history. Notable works, such as Kemal Tahir’s novel “The Mother State”, Tarık Buğra’s novel *Osmancık*, and Mustafa Necati Sepetçioğlu’s novels series are successful works about the Turkification of Anatolia and the establishment processes of the Ottoman Empire. Additionally, critical texts of Kemal Tahir and Tarık Buğra regarding the early Republic’s history (*Yol Ayrımı -the Parting of the Ways-*, *Yağmuru Beklerken -Waiting For the Rain*) remain memorable.

The Turkish War of Independence continued to serve as an inspiring subject for writers and a popular theme in novels throughout the 1980s and beyond. In the 1970s, discussions on Ottoman history and the War of Independence were sometimes discussed under the influence of ideological conditioning.

It is undeniable that, especially after the 1980s and more so after the 2000s when the impact of postmodernism became more evident, history, like all subjects in literature and art, lost some of its solemnity and was often used to add flavor and vibrancy to novels. Authors such as Orhan Pamuk and especially İhsan Oktay Anar, have employed history as a tool to enhance the intrigue and liveliness of their novels.

Türk Edebiyatında Tarih Temi

Osmanlı asırlarındaki mutlak otorite sürecinde, yani Klâsik Türk Edebiyatı'nda tarih yok değildir. Şüphesiz Osmanlı tarih yazıcılığı gibi, Osmanlı şairinin veya münşisinin tarihe ilgi göstermediği, tarihî hadise veya şahsiyetleri eserine kabul etmediği iddia edilemez¹. Bununla birlikte Divan şairi, çok defa kendi dönemine ait hadiseleri zafername, sefername gibi türlerde, yine döneminin padişahlarının başarılarını anlattıkları Selimname, Süleymanname gibi eserlerle geleceğe taşımışlar, zaman zaman da kendi asırlarından önce yaşamış ve büyük zaferler kazanmış hükümdarlar hakkında eserler kaleme almışlardır. Fakat bu şiir geleneği hiçbir zaman -Romantik evrede göreceğimiz gibi- tarihi, kitleyi bir mefkûre, bir ideal veya şuur etrafında toplama aracı olarak görmediğinden, tarihî olay ve kişilikler de daha çok şahsî plânda kalmıştır. Yani bir hükümdarın kendisi veya mensup olduğu hanedana ya da devlet ricaline dair övgüler plânında ifadesini bulmuştur.

Ömer Faruk Akün, konu hakkında şunları söylemektedir:

“Türk şiirinde bir duygu konusu olarak tarih temi XIX. yüzyılın yarımından sonraki devrede görülür. Bundan evvelki devrelerde şiirde muhteva olarak tarih, ancak fetih, sefer gibi askerî mahiyette hareketler ve şairin kendi zamanında idrak ettiği bazı vakalar etrafında vardır. Bu konular, aslında tarihî olmadıkları hâlde, yazıldıkları devirler üstünden geçen zaman dolayısıyla tarihî bir hüviyet gösterirler. Divan şiirinde herhangi bir fetih veya bir mimarî inşa hakkında söylenilmiş bir manzume, esasında devri içinde alındığı takdirde, bir tarih duygusunu değil, ya o anda içinde bulunulan yahut da ona yakın bulunan bir hal'in tespitini ifade eder.”²

Şu da dikkatten kaçmamalıdır ki bazı Doğu-İslâm edebiyatlarının müşterek mevzuu olan kişiler ve hadiseler de vardır ve bunlar da tercüme veya telif yoluyla Türkçe'de ifadesini bulur. Firdevsî'nin, 11. yüzyılın hemen başlarında tamamladığı *Şehname* Fars tarih ve medeniyetinin yarı tarihî-yarı mitolojik kahramanlarının hikâye edildiği, efsane ve tarihin iç içe geçtiği bir metindir ve Türkçeye pek çok defa tercüme edilmiştir. Türk ve Fars edebiyatlarında çeşitli şairler (örn. Firdevsî, Nizamî-i Gencevî, Hüsrev-i Dehlevî, Ahmedî) tarafından kaleme alınan, *Kur'an-ı Kerim*'de ismi geçen Zülkarneyn ile Makedonyalı Büyük İskender'in (çeşitli sebeplerle iç içe geçmiş şahsiyetlerdir) hayat ve zaferlerinin anlatıldığı *İskendernameler*³ de tarihle edebiyatın buluştuğu türlerin tipik örneklerindedir.

1699 Karlofça Antlaşması ve onu takip eden Lâle Devri'nden (1718-1730) itibaren her alanda Batı dünyası ile sıkı bir ilişki içerisine giren Osmanlı Devleti'nin, askeriyeden

1 O kadar ki Âgah Sırrı Levent, *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Meşhumlar* başlıklı eserinin hemen başında Klâsik şiirin ve şairin dört temel kaynağından birisinin “tarih ve esatir” olduğunu belirtir (Enderun Kitabevi, 4. bs., İstanbul 1984, s. 9).

2 “Abdülhâk Hâmid'in ‘Merkad-i Fâtilh'i Ziyaret’ Manzumesi ve İçindeki Görüşler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, VII/1-2 (Şubat 1956), s. 61.

3 İsmail Ünver, “İskender-Edebiyat”, *DİA*, XXII, s. 557 vd.

başlayarak bütün kurumlarında görülen değişim ve dönüşüm, ilk dönemde yavaş ve temkinli de olsa kayıplar arttıkça ivme kazanmış, zamanla edebiyat da bu dönüşümden etkilenmiştir. Mevcut şiir diliyle ve mazmunlar / teşbihler sistemiyle tatmin olmayan, “*Bir başka lügat tekellüm*” ederek farklı bir dil ve ifade arayışına giren fakat form ve teknik itibarıyla şüphesiz Klâsik şiirin esaslarına bağlı kalan Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*’ıyla bir anlamda, oturmuş bir medeniyetin estetik ifadesi olan bu büyük şiir geleneğine bir hâtime çeker. Şüphesiz Klâsik Şiir, Şeyh Gâlib’le bitmiş değildir; fakat değişen bir dünya ve bir devlet yapısı, insan algısına da tesir edecek ve “teceddüt” asırlarında edebiyat doğal olarak bu yeni rüzgârlardan etkilenecektir. Tarih temi de bu yeni edebiyat telâkkileri çerçevesinde farklı bir mevzu ve kaynak hâlini almıştır.

19. yüzyıl, imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan gayr-i Müslim ve gayr-i Türk unsurları makul ve tutarlı bir politika güdülerek devlette tutmanın ümitlerinin söz konusu olduğu bir sürecin adıdır. Babası II. Mahmud’un vefatıyla henüz 16 yaşında tahta çıkan, Büyük Reşid Paşa başta olmak üzere Batıcı bir perspektife sahip olan yani devletin bekâsının Avrupa ile sağlam ve iyi münasebetlerle mümkün olabileceğini düşünen bürokratların yönlendirmesiyle Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı, 1839) ve Islahat Fermanı (1856)’nı ilân eden Sultan Abdülmecid’den sonra tahta çıkan Abdülaziz döneminde yenilik hamleleri devam etmiştir. Zira Tanzimat yıllarında dünyaya gelen ve bu havayla yetişen, daha da mühimi Fransızca’yı erken yaşlarda öğrenip çeşitli şekillerde Avrupa’yı gören neslin mensupları, Fransız İhtilâli’nin getirdiği fikirlerden etkilenmişler, böylesi bir reform hareketinin Osmanlı Devleti’nde de mümkün olabileceğini düşünmüşler; edebiyatı, o zamana kadar hiç bilinmedik, görülmedik kavramlarla tanıştırmışlardır. Medeniyet, beşeriyet, adalet, kanun, hukuk ve vatan gibi mefhumlar bunların en önemlileridir. Şüphesiz adalet, vatan, kanun gibi kelimeler o zaman uydurulmuş sözler değildir fakat bunların kavramsallaşması, siyasal bir anlama bürünmesi hatta bir mücadelenin sloganları hâline gelişi doğrudan Tanzimat sonrası edebiyatta karşımıza çıkar.

Yeni Türk Edebiyatı veya Modern Türk Edebiyatı gibi başlıklar altında da işlenen Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının asıl büyük yol açıcısı, önderi Şinasi’dir. Fransa’ya, hâmisî Reşid Paşa tarafından maliye tahsili için giden fakat asıl çalışmalarını dil, leksikoloji ve genel olarak matbuat ve edebiyat sahalarına hasreden İbrahim Şinasi’nin, konusunu doğrudan tarihten alan manzum veya mensur bir eseri söz konusu değildir. Kaldı ki Şinasi, en büyük tilmizi Namık Kemal gibi bir romantik de değildir. Reşid Paşa vasfında yazdığı kasidelerinde her ne kadar hak, hukuk, kanun, medeniyet gibi yeni kavramları kullandıysa da şiiri ve edebiyatı doğrudan bir mücadele aracı olarak kullanmamıştır⁴.

4 Şinasi’nin methiyelerinde kullandığı yeni lügat ve kavramlar hakkında bkz. Mehmet Kaplan, “Şinasi’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, Dergâh Yay., 5. bs., İstanbul 1999, s. 253-274.

Edebiyata klâsik zevk ve estetiğin içerisinde girmiş olan, henüz 17 yaşında bir divan teşkil edecek kadar -eski şiir vadisinde- manzume kaleme alan Namık Kemal, Şinasî'nin eseri ve kendisiyle tanıştıktan sonra tek kelimeyle “fikirlerin dünyasına” girer. Şinasî'nin tek başına çıkardığı *Tasvir-i Efkar*'a dâhil olan, kitleyle -hem de günü gününe- buluşmanın, kalabalığa hitap etmenin değer ve önemini tadan Kemal, üstadının Avrupa'ya ikinci gidişinde gazeteyi devralmış, giderek hükümeti eleştiren yazılar yazmaya başlamış, bu yüzden zaman zaman ciddi baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Avrupa'ya kaçan, bilâhare yurda dönen, döndükten sonra da mücadelesine devam ettiği için Magosa'ya sürülen Namık Kemal, Abdülaziz'in hal'inden sonra ise İstanbul'a dönebilmiş, V. Murad'ın hal'i ve Abdülhamid'in cülûsu sonrası Kanun-ı Esasî çalışmalarına dâhil olmuş, hayatının son evresinde de Midilli, Rodos ve nihayet Sakız'da mutasarrıflıklar yapmıştır. Namık Kemal, dağılmakta olan bir imparatorluğun uyanık ve mücadelecî bir münevverî olarak kendisini vakfettiği milleti harekete geçirmek ve bir şuur etrafında toplamak için hayatı boyunca yazmış, hatta yazdırmıştır.

Namık Kemal'in edebiyatında ve külliyatında en çok yer tutan, edebî eserlerinin çıkış noktası olarak seçtiği tem ise “tarih”tir. Türkçe'nin ilk tarihî romanı olan, İslâm birliği idealini işlediği *Cezmî*'si, Moğol-Harzemşahlar mücadelesini anlattığı *Celâleddin-i Harzemşah* isimli tiyatrosu, *Devr-i İstîlâ*, *Bârîka-yı Zafer* gibi risaleleri, *Evrak-ı Perişan* başlığı altında topladığı tarihî biyografileri (Emir Nevruz, Selâhaddin-i Eyyûbî, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim), *Osmanlı Tarihi* gibi eserleri ile Namık Kemal, tarih teminin Türk edebiyatındaki ilk ve en büyük kalemlerinden birisidir. Kemal'in, tam adı “Besale-i Osmaniye ve Hamiyet-i İnsaniye” olan, daha çok “Hürriyet Kasidesi” olarak bilinen meşhur şiirindeki

*Biz ol nesl-i kerîm-i düde-i Osmaniyanız kim
Muhammedir serâpâ mâyemiz hûn-ı hamiyetten*

*Biz ol âl-i himem erbâb-ı cidd ü içtîhâdız kim
Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten*

şeklindeki mısraları ise millî-romantik tarih anlayışının net ifadeleridir.

Tanzimat'ın ilk neslinin diğer mühim şahsiyeti olan Ziya Paşa da tarihe ilgi duyan yazarlardandır. Ziya Paşa, “*İbrâhim Edhem Paşa'nın Viardot'dan tercüme etmeye başladığı, ancak tamamlayamadığı*”, *Engizisyon Tarihi*'ni “*Mâbeyn-i Hümâyün'a girdikten sonra edebî bir dille yeni baştan tercüme*”⁵ eder. Théophile Lavallée ile Chérueil'den çevirdiği *Engizisyon Tarihi* ise ortaçağ Avrupa'sındaki kilise zulmünü söz konusu eden, Paşa'nın tarihe ilgisini ispatlayan çalışmalardandır. Net olarak görüldüğü üzere Ziya Paşa'nın bu çevirileri, Osmanlı ve İslâm dünyası üzerinde bir hegemonya kurmak isteyen ve medeniyet noktasında kendisini tek temsilci konumunda gösteren Batı dünyasının tarihini Osmanlı cemiyetine tanıtmaktır.

5 Abdullah Uçman, “Ziyâ Paşa”, *DİA*, XLIV, s. 478.

Kısaca ifade etmek gerekirse tarih, Batı tarihi Ziya Paşa'nın, bir toplumun bireylerini gözü kapalı hayranlık ve komplekslerden kurtarmak motivasyonunun bir aracı konumundadır.

Tanzimat'ın ikinci neslinin önde gelen üç büyük şahsiyeti Recaiizâde Mahmud Ekrem, Abdülhâk Hâmid ve Muallim Naci'de, ilk neslin mensuplarında görülen mücadeleci tavır söz konusu değildir. Sultan II. Abdülhamid döneminin dışa dönük ve aksiyoner bir sanat-edebiyata müsaade etmeyişi bir yana bu şairlerin ferdi hayatlarındaki kayıp ve ıstıraplar da (Ekrem'in üç çocuğunu kendi elleriyle gömüştü, Hâmid'in, eşi Fâtıma Hanım'ı çok genç yaşta vefatı vs.) böylesi bir asosyal içeriği doğurur. Bununla beraber, Abdülhâk Hâmid'in Türk tarihinin iki büyük hükümdarının isim ve şahsiyetleri etrafında kaleme alınmış olan "Merkad-ı Fâtih'i Ziyaret" ve "Kabr-i Selim-i Evvel'i Ziyaret" başlıklı manzumeleri, Müslüman-Türk milletinin vaktiyle büyük zaferlere imza attığını örnekleyen, aynı zamanda bir milletin fertlerini, geçmişini hatırlatmak suretiyle aktüel zamanın kasvetinden kurtarma çabasının ürünleridir. Hamid'in, konusunu Asur tarihinden alan *Sardanapa*'ı, Endülüs tarihine uzandığı *Nazife*, *Abdullahüssagîr*, *Târık*, *İbni Mûsâ*, *Tezer* gibi piyesleri, yine Türk tarihini söz konusu ettiği *İlhan* ve *Turan* başlıklı tiyatroları, onun tarihten nasıl ilham aldığını gösterir diğer örneklerdir.

Bu neslin diğer mühim şahsiyeti, Muallim Naci'nin tarihle ilgisi biraz daha farklı boyuttadır. Genel olarak manzumelerinde tarihe çok yer vermeyen Naci, diğer çalışmalarında da tarihi belli başlı bir tem olarak seçmez. Fakat 1891 yılında tamamlayıp II. Abdülhamid'e sunduğu "Gazi Ertuğrul Bey" isimli manzumesi dolayısıyla sultan tarafından kendisine "Tarih-i nüvis-i Selâtin-i Âl-i Osman" sıfatı verilen Naci, manzum bir Osmanlı hanedanı tarihi yazmaya başladıysa da buna ömrü vefa etmemiş, söz konusu sıfat da kendisinden sonra hiç kimseye verilmemiştir⁶.

Türk Edebiyatı tarihinde 1884-85 yılları ile Servet-i Fünun'un başlangıç tarihi olan 1896 arasında eser vermiş ve Prof. Dr. Mehmet Kaplan tarafından "Ara Nesilciler" olarak adlandırılmış bir şair-yazarlar zümresi söz konusudur. Fransızca'yı eski nesillere göre çok daha küçük yaşlarda öğrenen, Batı'nın romantiklerinden ziyade realist ve parnasyen şahsiyetlerini okuyarak yetişen, gazeteden çok dergiciliğe önem veren, edebiyatın özerkliği ve bireyselleşmesi konularında ciddi bir pay sahibi olan bu genç zümrenin de yerli ve yabancı, yakın veya uzak tarihle sıkı bir bağı olmamıştır. Zaten romantik, millî-vatanî bir heyecana sahip olmayan bu devre edebiyatçılarından Ahmet Rasim ise, 4 ciltlik *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, *Tarih-i Muhtasar-ı Beşer*, *Terakkiyât-ı İlmîyye ve Medeniyye*, dinî / tarihî içerikli *Menâkıb-ı İslâm* gibi eserlerinde tarihe yönelmiştir (Mehmed Celâl'in de Naci gibi, manzum bir hanedan tarihi yazma girişimi söz konusu olmuşsa da eser tamamlanmamıştır).

6 Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kayahan Özgül, *Şiirin Hazanında Gazel Dökenler-V: Muallim Naci Efendi*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016, s. 44-46.

1896-1901 yılları arasında faaliyet gösteren, nazımda Tevfik Fikret ve Cenab Şehabeddin, hikâye ve romanda ise Halid Ziya ile Mehmed Rauf'un başını çektiği Servet-i Fünun edebiyatı, kendilerine kadar gelen edebiyatta eski-yeni kavgasının, yenilik lehine sonuçlandığı bir evrenin adıdır. Bu ekolün mensuplarının eserlerinde, en azından 1896-1901 arası evrede neşredilmiş metinlerinde tarih söz konusu değildir. Tamamen içe kapanmış, ciddi bir melankolinin ve santimentalizmin hâkim olduğu bu zümre mensuplarında millî-vatanî bir duyuş tarzı söz konusu değildir. Bununla beraber 1897 Türk-Yunan Savaşı'nın verdiği heyecanın ifadesi olan *Türkçe Şiirler*'iyle Mehmet Emin, söz konusu dönemde ayrı bir ses olarak dikkati çeker:

*Yaradan'ın Kitâb'ını kaldırtmam,
Osman'cığın bayrağını aldirtmam,
Düşmanımı vatanıma saldırtmam,
Tanrı evi viran olmaz; giderim!*

gibi mısralarıyla şair, millî tarihten büsbütün uzaklaşıldığı bir dönemin içinde çok farklı bir yerde durur. Mamafih II. Meşrutiyet'in ilânıyla beraber, özellikle Tevfik Fikret'in dışadönük ve aksiyoner bir tavra büründüğü, devrin lügatiyle "Hürriyet" demek olan Meşrutiyet'i, devlet ve millet için bir kurtuluş kapısı olarak gördüğü, fakat İttihat ve Terakki hükümetlerinin uygulamaları dolayısıyla hürriyet hatta Tanrı inancını tamamen yitirdiği görülür. Henüz Abdülhamid'in saltanatı yıllarında (1905) kaleme aldığı "Tarih-i Kadim"i, Mehmed Âkif'e cevaben yazdığı "Tarih-i Kadim'e Zeyl"i ile Fikret, tarihi bir sömürenler-sömürülenler, kâtiler-maktuller manzumesi olarak okumuştur. "Halûk'un Âmentüsü"nde yer alan

*Ebnâ-yi beşer birbirinin kardeşi... Hülya!
Olsun, ben o hülyaya da bin canla inandım*

*İnsân eti yenmez; bu teselliye içimden
-Bir ân için ecdadımı nisyânla- inandım*

şeklindeki mısralar Fikret'in dine, tarihe ve insana olan inancının tamamen kaybolduğunu örnekler. Fikret, "Aydınlanma" düşüncesine bağlı olan⁷, Comte pozitivizminden çok fazla etkilenen, dolayısıyla "tarih"i değil, "şimdi"yi ve geleceği önceleyen bir şairdir.

Meşrutiyet Dönemi

1908 Meşrutiyet'i, birkaç neslin yürüttüğü bir değişim mücadelesinin, parlamenter sistem idealinin zâhiren gerçekleştiği fakat hürriyet ülküsünün çok çabuk söndüğü bir dönemin adıdır. Dış siyasette İslâmcı bir vizyonu benimseyen Abdülhamid'in aksine, biraz

7 Ekrem Güzel, "Tevfik Fikret Şiirinde Aydınlanmanın Vokabüleri", *Littera Turca: Journal of Turkish Language and Literature*, IX/1 (Ocak 2023), s. 103-121.

da dünyadaki gidişatın tesiriyle Türkçü bir tutuma sahip olan, dahası Pantürkist olan İttihat ve Terakki lider ve ideologları, Türkçü bir edebiyatın da doğmasına sebebiyet vermişlerdir. İttihat ve Terakki Fırkası'nın Genel Sekreteri Ziya (Gökalp) Bey ve Ömer Seyfettin başta olmak üzere bu dönemin pek çok aydını bu rüzgârdan etkilenmiştir. Türkiye'de Milli(yetçi) Edebiyatın asıl müessesileri olan bu iki şahsiyetin öncülüğünde çıkan *Genç Kalemler*'de yayımlanan "Yeni Lisan" makalesinde ileri sürülen görüşler, hemen tamamı millî ve yerli bir edebiyata duyulan ihtiyacın ifadesidir. Ziya Gökalp'ın eski Türk destan ve efsanelerinden yararlanarak sade dille yazdığı manzumeleri (*Turan, Kızıl Elma, Alageyik, Altın Destan*) bu dönemin tarih algısını en iyi örnekleyen metinlerdendir⁸.

Türk okuyucusunun karşısına yine bu dönemde, Meşrutiyet'ten sonra çıkan Mehmet Âkif, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'de ise Turancılık gibi fikir veya idealler söz konusu değildir. 7 ciltlik *Safahat*'ının ilk kitaplarında daha çok sosyal sorunlara değinen, aktüel meseleleri bazen İslâm tarihinden aldığı şahsiyet ve hadiselerle irdeleyen Âkif'te hiçbir zaman İttihat ve Terakki mensup ve sempatanlarının anladıkları mânâda bir Türkçü tutum olmamıştır; fakat Balkan Harbi, 1. Dünya Savaşı, Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında Âkif'in de mücadeleci bir tavra büründüğü ve halka bir inanç aşlamak için manzumelerinde tarihe sık sık başvurduğu göze çarpar. Hatta tarih konusunda yerleşik kanaatleri sarsacak mısralar kaleme alır:

*Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa, yarım hisse mi verdi?
"Târîh"i "tekerrür" diye ta'rif ediyorlar;
Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?*

9 yıllık Paris tecrübesinden çok farklı ve Türkiye için yeni bir tarih, milliyet ve vatan anlayışı ile dönen Yahya Kemal, İstanbul'daki ilk yıllarında daha çok birtakım yazıları, sohbetleri ve Lâle Devri Gazelleri diye anılan neo-klâsik şiirleriyle ismini duyurmuş, Mütareke Dönemi ve Cumhuriyet yıllarında ise en olgun eserlerini vermiştir. Yahya Kemal'in tarih görüşü ve felsefesi, dönemi için oldukça yeni ve tazedir. İttihat ve Terakki lider ve mensuplarının Turancı görüşlerine karşılık Yahya Kemal daha temkinli, realist ve daha uygulanabilir bir milliyetçilik ve vatan telâkkisine sahiptir. Camille Jullian'ın "*Fransız milletini on asırda Fransız toprağı yarattı*" görüşünden hareketle Yahya Kemal de tarih içerisinde ve vatan coğrafyası üzerinde teessüs etmiş bir milliyet nazariyesine kavuşmuş, Malazgirt yani Anadolu'ya girişi bir milât olarak kabul etmiş, daha eski asırları Türklük için "kable't-tarih" saymıştır. Ziya Gökalp'la girdiği bir fikir münakaşası içerisinde

8 Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet C. Doğan, "Modern Türk Edebiyatında Mitoloji", *Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları*, ed. Ömür Ceylan-Âdem Koç, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir 2011, s. 224 vd.

*Ne harâbî ne harâbâtıyım
Kökü mazide olan âtiyim*

diyerek geçmişe sahip çıkan fakat gelecek ufkunu kaybetmeyen birisi olan Yahya Kemal, “imtidat” yani süreklilik esaslı bir tarih ve medeniyet görüşünü savunmuş, yenilik hamlelerinin maziden gelen ve canlı biçimde yaşayan kültür kod ve unsurlarından bağımsız olamayacağını ileri sürmüştür. O’nun tarih, medeniyet, milliyet ve vatan nazariyelerinin etkisi günümüze kadar gelmiştir⁹.

Mütareke Dönemi (1918-1922), Türk Edebiyatı ve edebiyatçısının tarihe yönelişi noktasında ayrıcalıklı bir yer işgal eder. Meşrutiyet’in ilânından sonraki askerî, sosyo-politik gelişmeler, özellikle Balkan bozgunu ve Dünya Savaşı’nın çeşitli cephelelerindeki kayıplar Orta Asya Türk topluluklarıyla birleşme ideallerinin akamete uğrayışı, devlet adamları ve aydınların ister-istemez daha reel, daha uygulanabilir bir devlet, milliyet ve vatan düşüncesine varmaları sonucunu doğurmuş, bu itibarla Yahya Kemal’in Anadolu ve İstanbul merkezli tarih ve medeniyet tasavvuru karşılığını bulmuştur.

İşgal altındaki İstanbul’da kalan veya Ankara’ya geçip mücadeleye katılan pek çok şair ve yazar, geçmiş asırların değer ve şahsiyetleri üzerinden, sosyal ve siyasî hayattaki olumsuzlukların verdiği ıstırapların yıkıcı etkilerinden kurtulma çareleri aramışlardır. Yahya Kemal’in, bugün *Aziz İstanbul ve Eğil Dağlar*’da neşredilen bazı makaleleri, Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı gibi, Cumhuriyet döneminde asıl mühim eserlerini verecek genç edebiyatçıların yazı ve kitapları, yine Türk Edebiyatı tarihine “Beş Hececiler” olarak geçecek olan Faruk Nafiz, Enis Behiç, Halit Fahri, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi gibi şairlerin millî vezin olarak telâkki ettikleri hece ile yazdıkları millet ve vatan merkezli şiirleri çeşitli doz ve şekillerde tarihe yönelişlerin, tarihi bir ilham ve güç kaynağı olarak ele alışın örnekleriyle doludur. Zira şehirleri işgal edilmiş, yaşanan maddî sıkıntılar (cephane, yiyecek, kıyafet vs.) yüzünden mücadele azmi kırılmış bir milletin ve ordunun fertlerine, tarih içerisinde vuku bulmuş büyük zafer ve kahramanlıkların hatırlatılması moral bakımından büyük önem ve değer taşımaktadır. *İstiklâl Marşı*’nda geçen

“Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım”, “Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı”, “Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ? / Şühedâ fişkırarak, toprağı sıksan şühedâ!” gibi mısralar, aktüel zamana ve insanlarına tarihten, mâziden getirilen, hatırlatılan kıymetleri ifade eder.

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri ve Edebiyatında Tarih

Balkan ve 1. Dünya Savaşları’nın ardından Osmanlı Devleti’ne dayatılan ve millî gururu çok ciddi biçimde zedeleyen; Yahya Kemal’in, içerdiği çok ağır şartlar dolayısıyla

9 Yahya Kemal’in tarihle ilişkisi hakkında bkz. Sema Uğurcan, “Yahya Kemal’in Tarihi Dünyası”, *Yahya Kemal Beyathı*, ed. Kâzım Yetiş, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 2008, s. 210-223.

“*insanoğluna bir şeyn*” olarak nitelediği Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasından çok kısa bir süre sonra vatanın çeşitli bölgelerinde işgal edilen şehirler, işgal ordularının halk üzerindeki çeşitli zulüm ve baskıları, büyük ve şerefli bir direniş ve mücadelenin fitilini yakmış, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğinde yürütülen mücadele Büyük Taarruz’un ardından ve İzmir’in kurtarılmasından sonra hemen hemen nihayete ermiştir. İzmir’in işgali haberinin ardından İstanbul’dan vapura binen, 19 Mayıs 1919 itibariyle çalışmasına başlayan, çok zor şartlar altında Millî Mücadelenin komutanlığını üstlenen, nihayet Yunan işgal ordularının İzmir, Bursa ve Trakya’dan tardıyla orduyu nihai zafere ulaştıran, zaten mücadelenin henüz başında Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni açarak savaşı millet iradesiyle yürütmeyi seçen Mustafa Kemal Paşa, 29 Ekim 1923’te de Cumhuriyet’i ilân etmiştir. Böylece sadece Türkiye için değil Türk Edebiyatı için de yeni bir devre açılmıştır. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında da tarih temi, yaşanan sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik gelişmeler muvacehesinde farklı biçimlerde edebî ifadesini bulmuştur.

Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerinden Cumhuriyet’e uzanan şairler arasında Abdülhâk Hâmid, Cenab Şehabeddin, Süleyman Nazif, Fâik Ali, Rıza Tevfik, Ali Ekrem Bolayır gibi şairler, bu yeni dönemde de eser vermişler fakat eski şöhretlerini devam ettirememişlerdir.

Yukarıda belirtildiği gibi 19. asrın son çeyreğinde doğan, edebiyat ve matbuat hayatına II. Meşrutiyet veya biraz sonrasında dâhil olan Mehmet Âkif, Yahya Kemal, Ahmet Haşim gibi şairler Cumhuriyet devrinde de yazı faaliyetlerine devam etmişlerdir. 1924’te *Âsım*’ı neşreden ve kısa süre sonra Mısır’a giden Âkif 1933’te, Kahire’de *Safahat*’ın son kitabı *Gölgeler*’i çıkarır. Fakat Mütareke ve Millî Mücadele yıllarının aktif ve velût şairi, her şeyden önemlisi Türk İstiklâl Marşı’nın mübdiî Mehmet Âkif, Cumhuriyet döneminde kamuoyunun ilgisinden uzaktır. Ahmet Haşim ikinci şiir kitabı *Piyâle*’yi 1926’da, Türk nesrinde başlı başına bir değer olan denemelerini (*Bize Göre*, *Gurebâhane-i Laklakân*, *Frankfurt Seyahatnamesi*) de 1928-1933 arasında neşretmiştir. Fakat Ahmet Haşim’in şiirleri veya nesirlerinde herhangi bir tarih perspektifi söz konusu değildir.

Yahya Kemal, 1958’de, 74 yaşında vefat ettiğinde arkasında bir kitap bırakmamış, fakat vefatından sonra adına kurulan Enstitü, şairin şiir ve nesirlerinden oluşan toplam 12 ciltlik bir külliyat neşretmiştir. Yahya Kemal, elçilik ve milletvekilliği gibi görevleri arasında, 1913-1923 arasında neşrettiği onlarca deneme, makale, musâhabelere devam etmemiş, sağlığında neşretmemiş olsa da hatıra ve portre yazıları kaleme almış; fakat şiir çalışmalarına hiç ara vermemiştir. Onun şiirlerinde şüphesiz tarih ve Müslüman Türklerin, özellikle Osmanlı Türklerinin kurdukları medeniyet ve medenî değerler ifadesini bulmuştur. Yahya Kemal’in bu tarih sevgisi ve şuuru, modernleşmeci şair ve eleştirmenler tarafından zaman zaman tenkit edilse de Türk edebiyat ve düşünce kamuoyu O’nun tarihle ilgili dikkatlerinden daima istifade etmiştir.

Türk Tarih Tezi

Cumhuriyet, Türkiye için yeni bir hamlenin, vizyonun ve mefkûrenin ifadesidir. Her ne kadar bu yeni devlet, şehirleri, kurumları ve insanlarıyla Osmanlı Devleti'nin bir devamı gibi görülse de bu yeni oluşum yeni bir milliyet düşüncesinin, bir kültür hamlesinin, tek kelimeyle yeni bir insan algısının dışavurumudur. Dolayısıyla bu genç devletin aydın ve edebiyatçıları çok farklı bir “tarih” tezini benimsemişler, eserlerini bu yeni tezin açtığı ufka göre kaleme almışlardır¹⁰.

Erken Cumhuriyet döneminde, yeni devleti ve bu devletin kurumlarını, değerlerini topluma benimsetebilmek, önceki dönem ve asırların üst üste yığılmış hatıraları yerine yeni normları kabul ettirmek için bizzat devletin desteği ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün teşvik ve tavsiyeleriyle bir tarih tezi oluşturulmuş, bu teze göre Türklüğün İslâm öncesi vatanları, dilleri, kültürleri gün yüzüne çıkarılmış veya zaman zaman sun'î içerikler üretilmiştir. Eski destan ve efsanelerden ilham alınarak veya bunlar model ittihaz edilerek Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsı ve Millî Mücadele etrafında mitler üretilmiştir. Buna göre İstiklâl Harbi “Ergenekon”a ve Atatürk pek çok şiir, hikâye ve tiyatrodaki Bozkurt'a benzetilmiştir. Sâmih Rifat'ın “Türk Ocağı Gençlerine”, Halid Fahri'nin “Vatan Destanı”, Enis Behiç'in “Millî Neşîde” isimli şiirleri millî inkılâp edebiyatının ilk örnekleridir¹¹.

Atsız Mecmua, *Orkun* gibi dergiler başta olmak üzere bu yıllarda çıkarılan dergiler de bu yeni tarih tezinin yerleşmesi sürecinde hatırlanması gereken hamlelerdir. *Ülkü*, *Hayat*, *Halkevi Mecmuası*, *Türk Yurdu*, *Serdengeçti* gibi mecmualar da bu dönemde hızlanan Türkçü ideolojinin ve Cumhuriyet inkılâplarının mühim yayın organlarıdır.

Metafizik ve Marksist Duyarlılıkta Tarih

Şiire asıl mânâsıyla 1. Dünya Savaşı yıllarında başlayan Necip Fazıl Kısakürek, *Örümcek Ağtı* (1928) ve *Kaldırımlar* (1932) ile erken Cumhuriyet'te çok dikkat çekici çıkışlar yapar. Darülfünun Felsefe şubesine kaydolan, burayı tamamlamadan devlet bursuyla Fransa'ya -yine felsefe tahsili için- giden Necip Fazıl 1934'ten sonra yaşadığı derin itikadî, fikrî, dolayısıyla estetik dönüşümün ardından farklı bir tarih perspektifini benimsemiştir. Düşünce ve sanat doktrinini “Büyük Doğu” kavramı etrafında kristalleştiren Necip Fazıl, İslâm tarihini -ilmî disiplinin esasları çerçevesinde ve belirli bir metottan yoksun olarak da olsa- ciddî ve inanç sahibi bir şairin dikkatleri ve sezgi kudretiyle incelemiş, bu arada yakın tarihin mühim şahsiyet ve hadiselerine dair ilgi çekici kitaplar neşretmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse Necip Fazıl'ın tarih algısı ve şuuru, Türk-İslâm tarihini ve medeniyetini sahiplenici hatta bunun için mücadele ve mücahededen çekinmeyen bir bağlılığın oluşturduğu bir motivasyondur.

10 “Türk Tarih Tezi” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Karaca, “Türk Tarih Tezinin Kaynakları ve Tezin Mahiyeti”, *Türk Tarih Tezi ve Tarihî Roman*, Sahhaflar Kitap Sarayı Yay., İstanbul 2014, s. 23-32.

11 Doğan, *a.g.e.*, s. 240.

“Büyük Doğu Marşı”nda yer alan
 Yürü altın nesli, o tunç Oğuz'un!
 Adet küçük, zaman çabuk, yol uzun.
 Nur yolu izinden git, KILAVUZ'un!
 Fethine çık, doğru, güzel, sonsuzun!

şeklindeki mısralar, şairin inanç ve tarih algısının nasıl birlikte oluştuğuna dair en net örnektir.

Necip Fazıl, şiir dışı formlardaki bazı eserlerini de tarihe ve tarihî şahsiyetlere ayırmıştır (*Yeniçeri, Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han* vs.).

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri içerisinde kendisine has bir ses oluşturan şairlerden Âsâf Hâlet Çelebi de Necip Fazıl gibi metafizik yönü güçlü bir şahsiyettir. Çelebi'nin şiiri, çok farklı ve uzak zamanlara, coğrafyalara uzanır (Hind, Arap, Fars, Türk). Şair, bu Doğu ve İslâm medeniyet ve kültürlerinin temel kaynaklarını ciddi bir merakla okumuş, zaman zaman şiirine mevzu etmiş, ayrıca klâsik Türk ve Doğu-İslâm şair ve tarihçileriyle ilgili bazı eserler kaleme almıştır¹². Fakat “Şair” Âsâf Hâlet'in tarih görüşü sistematik değil, daha çok mistik ve egzotiktir.

Şiir ve edebiyat kariyeri hemen hemen Necip Fazıl'la beraber yürüyen fakat aradaki ideolojik, epistemolojik ve estetik farklılıklar yüzünden çok defa Necip Fazıl'ın bir “kontra”sı veya rakibi olarak görülen Nazım Hikmet, her ne kadar gençlik yıllarında yazdığı şiirlerde

İşte o gündün beri Türkün malı İstanbul
Başkasının olursa yıkılmalı İstanbul

gibi mısralarla millî tarihe bir bağlılık gösterse de hayatının belirli bir evresinden sonra materyalizmi ve fütürizmi benimseyerek tarihle hemen hemen bağını koparmıştır. O, tarihe ancak sömürenler / sömürülenler veya ezenler / ezilenler perspektifinden bakar (msl. “Piyer Loti”, *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı*). Tam bağımsızlık ideali ve anti-emperyalist tutumu ve Anadolu sevgisi Nazım Hikmet'e yakın tarihe dair de bir eser kaleme aldırıştır: *Kuva-yı Milliye Destanı*. Nihayet *Memleketimden İnsan Manzaraları* da, 1908-1940 arası Türkiye'nin sosyo-kültürel ve sosyo-politik bir tarihi olarak okunabilir.

Savaş Dönemi Şiiri

1930'lar ve 40'larda şiir neşreden fakat herhangi tarihî, siyasî veya ideolojik tutumu benimsemeyen şairler zümresinin (Yedi Meşaleciler, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Behçet Necatigil vs.) yanında şiiri ve estetiği için yabancı kök

12 Bilâl Kıvrımlı, *Âsâf Hâlet Çelebi (Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Fikirleri)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, danışman Prof. Dr. Orhan Okay, Erzurum 1995, s. 98-106.

ve kaynaklara bağlananlar söz konusu olmuştur. Antik Yunan'a ve mitolojisine bağlılığı ile tanınan Salih Zeki Aktay, bunların ilk akla gelenlerindedir. 1941 yılında ortaklaşa neşrettikleri *Garip* isimli kitapla, edebiyat kamuoyunda çok çarpıcı bir etki yapan Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet üçlüsünde de herhangi bir tarih sahiplenışı söz konusu değildir. Bilâkis, eserin ön sözünde ısrarla vurguladıkları gibi tarihe ve geleneğe karşı ciddi bir antipatileri söz konusudur¹³. Kaldı ki *Garip* şiiri, II. Dünya Savaşı'nın tam ortasında çıkmış, hayatta olmayı en büyük bir değer ve zenginlik sayan ve hiçbir felsefe, ideoloji, doktrine inanmayan; tarihle olan bağımlı yitirmiş, herhangi bir gelecek ufku da taşımayan, ân'ın kıymetine odaklanan bir düşüncenin dışavurumu, bir hayat tarzının ifadesidir (Nitekim bu şairlerin etkilendikleri Avrupa kıtasında da durum farklı değildir). Orhan Veli'nin vefatından sonra Oktay Rifat, İkinci Yeni'yi haber veren bir şiir anlayışına, Melih Cevdet de bütün insanlığın yeryüzündeki macerasına yönelmiştir.

Şiirde *Garip*'in etkileri azalarak devam ederken 1950'lilerin ortasında Türk Edebiyatında çok ciddi bir kırılma söz konusu olur: İkinci Yeni. İlhan Berk, Ece Ayhan, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Edip Cansever, Ülkü Tamer ve zihniyet ve tefekkür bakımından bu şairlerden çok farklı bir yerde duran, sadece şiir tekniği ve dili yönüyle benzerlik gösteren Sezai Karakoç'un teşkil ettikleri bu şiir hareketinde de tarih belli başlı bir içerik oluşturmaz. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi, büyük savaşların getirdiği yıkımların doktrin, felsefe ve ideolojileri iflâs ettirdiği, beşeriyetin düşünsel birikim ve miraslarına güvenin kaybedildiği, "aydınlanma" projesinin akamete uğradığının kesin olarak anlaşıldığı 1950'lerin edebiyatında artık tarih bir kaynak olmaktan çıkmıştır. Bununla beraber bu "kalkışma"nın mensuplarından İlhan Berk ve Ece Ayhan'ın tarihe ciddi bir ilgileri söz konusudur. İlhan Berk'in, *Galile Denizi, Çivi Yazısı* ve *Otağ*'da kadim zamanlara ve geniş Doğu coğrafyalarına, Ece Ayhan'ınsa *Kınar Hanımın Denizleri*'nde Meşrutiyet dönemine bir bakış gerçekleştirdiğini biliyoruz¹⁴. Ece Ayhan düzyazıları ve röportajlarında da daima tarihe, özellikle Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ilişkin sıra dışı yorumlar, saptamalar yapmıştır.

Felsefesini ve düşüncesini "Diriliş" kavramı etrafında toplayan Sezai Karakoç'ta ise İslâm'ın tarihi ve kaynakları çok belirgindir. İslâm Medeniyetine mensup millet ve kültürlerin mirası, Karakoç için önemli ve değerlidir. O'na göre bütün mesele bu kaynakları, günün ve çağın diline taşıyabilmektir:

*"Karakoç, tarihi özellikle köklü bir geçmişe sahip ülke insanları için, hayatı anlamlandıran vazgeçilmez bir unsur olarak görür. Ona göre tarih bir kültür ve medeniyet dinamiğidir. Peygamberleri, kahramanları, bilginleri, hükümdarları ve şairleriyle, insanlığın bütün geçmişini bireyde yaşatan bir olgudur."*¹⁵

13 Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 1996, s. 83 vd.

14 Alâattin Karaca, "Şiir ve Tarih", *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yay., 2. bs., Ankara 2010, s. 420.

15 Münire Kevser Baş, *Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, danışman Prof. Dr. Ali Yılmaz, Ankara 2005, s. 140.

Yahya Kemal, Mehmet Âkif ve Necip Fazıl'dan tarihle bağ kurma noktasında çok şey öğrenen Karakoç, bu şairlerle, bir sonraki neslin aynı endişedeki genç mensupları arasında bir ittisal noktasıdır. M. Âkif İnan, Cahit Koytak, Ârif Ay, Hüseyin Atlansoy gibi şairler, Sezai Karakoç'un açtığı ufukta ilerleyen şairlerdir. Tarih ve gelenekten beslenme noktasında *Mavera* dergisinde yazan şairlerin de Sezai Karakoç'tan etkilendikleri açıktır.

İkinci Yeni ve Sonrasında Tarih

İkinci Yeni hareketinin edebiyat arenasındaki çok ciddî ve sağlam biçimde yer tuttuğu 50'ler, 60'lar periyodunda, klâsik ve geleneksel değerlere sarılan, mâziden kopmaksızın, tutarlı ve temkinli bir yeniliğin peşinde olan Hisar Grubu şairlerinde ise tarihin hadise ve şahsiyetleri, Anadolu insanının kıymetleri ön plândadır. Kısacası bu yıllarda insanın yalnızlaşmasını, köksüzleşmesini, bütün değer ve meta-anlatılara yabancılaşmasını bir "çılgılık" hâlinde haykıran, insanı çırılçıplak, sahipsiz, Tanrı'sız ve tarihsiz bir mahlûk olarak gören İkinci Yeni şairleriyle, hâlâ bugüne ışık tutan, ilham ve cesaret veren bir tarihe inanan Hisarcılar ve genel olarak milliyetçi-muhafazakâr şairler arasında ciddî bir rekabet söz konusudur. Bu dönemde insanlığın, özeldede İslâm'ın ve Türklüğün tarihî birikimine sahip çıkan, geleneği pek çok değeri ile şiirinin merkezine oturtan, birbiriyle hoca-öğrenci ilişkisi içinde bulunan Behçet Necatigil ve Hilmi Yavuz'u anmak gerekir.

Türkiye'nin 1960-1980 arası çalkantılı döneminde yani ideolojik kamplaşmaların hızlandığı periyotta varlık gösteren Marksist şairlerde de tarih, özellikle de "millî tarih" elbette söz konusu değildir. Bu şairlerde genellikle tarih, sınıflar arası mücadelenin ve sömürenler-sömürülenler arası ilişkilerin bir ifadesi olarak yer alır metinlerde.

1980 Sonrası Türk Şiiri ise, 12 Eylül askerî darbesinden sonra politik ve ideolojik keskinliklerin yitirildiği, kamplaşma ve kutuplaşmaların yavaş yavaş da olsa azaldığı, ideolojilerin birbirlerini anlamaya başladığı bir dönemdir ve "tarih" konusu günümüze gelen çizgide, herhangi bir dünya görüşü ve politik angajmanın, herhangi bir komplekse girmeden kullanıldığı, ortak bir alan hâline gelir. Biraz da küresel ölçekteki gelişmeler, artık hiçbir felsefe, doktrin, ideoloji ve düşünce sisteminin kavgasının yapılmadığı; türler, formlar ve içerikler arası çizgilerin görünmeyecek düzeyde silikleştiği postmodernist evrede tarih de eski ciddiyetini yitirmiştir. Fakat tarih, bütün dünya şiiri ve sanatında olduğu gibi Türk şiirinde de daima prestijli yerini muhafaza etmektedir. Günümüz şairinin de tarih gibi verimli, zengin ve renkli bir "yaşanmışlıklar bütünü"ne uzun süre bigâne kalması mümkün görünmemektedir.

Tanzimat, Meşrutiyet ve Mütareke Romanlarında Tarih

Yukarıda, Türk edebiyatında tarih konusunun ilk işlendiği romanın Namık Kemal'in *Cezmi*'si olduğunu, Türk-İran münasebetlerinin anlatıldığı bu eserin İslâm birliği ideali doğrultusunda kaleme alındığını belirtmiştik.

Dönemin en velût yazarı olan ve eserlerinde Osmanlı toplumunu ilgilendiren farklı konularda eser neşreden Ahmet Midhat Efendi tarih konusunu da işlemiştir. Daha 1870'te kaleme aldığı *Yeniçeriler*, *Ahmet Metin* ve *Şirzat Yahut Roman İçinde Roman*'ı, *Süleyman Musli*, *Arnavutlar-Solyotlar* gibi eserler, Efendi'nin okuyucuları için meraklı, maceralı yolculuklar, hadiseler içerir (Görüldüğü gibi tarih, her yazarın, kendi amacı, öncelikleri ve tarzına göre kullandığı bir temdir ve bu değişkenlik, bütün dönemlerde kendisini gösterir.).

Servet-i Fünun romancılarının -en azından bu ekolün asıl faaliyet zamanı olan 1896-1901 arasında- tarihle ilgilenmedikleri görülmektedir (Mehmed Rauf, 1929'da, bir Kurtuluş Savaşı romanı olan *Halâs*'ı neşredecektir ki eserin yayımlandığı yıl nazar-ı itibare alındığında vak'a zamanı yakın tarih mânâsına gelir.).

Yukarıda, şiir bahsinde de vurguladığımız üzere yeni bir milliyet ve vatan telâkkisinin, dolayısıyla yeni bir tarih anlayışının geçerli olduğu Meşrutiyet yıllarında Müfide Ferit, Halide Edip gibi kadın yazarların kaleme aldıkları *Aydemir*, *Yeni Turan* gibi romanlar, farklı Türk coğrafyaları ve tarihlerinin, hatıralarının söz konusu edildiği metinlerdir ki bu eserlerin müellifleri, dönemin İslâm öncesi Türk tarihi ve Orta Asya yönelişlerine ayak uydururlar. Halide Edip, 1911'de neşrettiği *Harap Mâbetler* ve kitaplarına girmemiş bazı deneme ve hikâyelerinin yer aldığı *Kubbeye Kalan Hoş Sada* isimli eserlerinde yer alan bazı hikâyelerinde ise Osmanlı tarihine yönelir.

Hikâye formunda olmakla beraber Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun kaleme aldığı *Çağlayanlar*'da yer alan "Alparslan Masalı" ve "Altın Ordu" hikâyeleri Meşrutiyet sonrası dönemin zikre değer eserlerindedir. Müftüoğlu, 1920'de *Tasvir-i Efkâr*'da tefrika ettirdiği *Gönül Hanım*'da¹⁶ ise Turancı fikir ve ideallerini bir kez daha dile getirecektir.

Ömer Seyfettin'in "Eski Kahramanlar" üst başlığı altındaki hikâyeleri (*Ferman*, *Kütük*, *Vire*, *Kızılelma Neresi?*, *Pembe İncili Kaftan* vs.) tamamen tarih konuludur. Yazar bu hikâyeleriyle geçmiş asırların kahramanlık ve yüksek ahlâkını söz konusu eder ve savaşlardaki kayıplarla millî ve dinî onuru zedelenmiş bir milletin mensuplarına cesaret ve metanet aşılama yoluna gider¹⁷.

Erken Cumhuriyet'te Tarihî Roman

Bu ilk dönemde (1923-1940), hemen her alanda (siyaset, dil, ahlâk, hukuk, estetik vs.) benimsenen Türkçülük çerçevesinde "tarih" konusu eserlerde ifadesini bulur. Şiir gibi romanda da söz konusu eski Türk tarihine yöneliş dikkati çeker. Apdullah Ziya Kozanoğlu'nun *Kızıltuğ* (1923), *Atlı Han* (1924), *Gültekin* (1928) isimli romanlarıyla Faruk Nafiz'in *Akın*

16 Âlim Kahraman, "Müftüoğlu Ahmed Hikmet", *DİA*, XXXI, s. 508.

17 Hülya Argunşah, "Millî Edebiyat Hareketinde Hikâye ve Roman", *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, ed. Nâzım Hikmet Polat-Soner Akpınar, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir 2009, s. 157.

(1932), *Özyurt* (1932), *Kahraman* (1933); Yaşar Nabi Nayır'ın *Mete* (1933), Behçet Kemal Çağlar'ın *Ergenekon* (1933), *Çoban* (1933) ve *Attila* (1935) başlıklı manzum piyesleri devrin şair ve yazarlarının okur kitlesi üzerinde ve genel olarak toplum nezdinde ne tür bir tarih düşüncesi yerleştirmeye çalıştıklarını ortaya koymuştur. Peyami Safa da bu furyaya *Attılâ* isimli romanıyla iştirak eder¹⁸.

Erken Cumhuriyet'te tarih konusunun bir taraftan "popüler" mahiyet kazandığı gözlemlenmektedir. O kadar ki 1930'larda yayımlanan hemen bütün büyük ve yüksek tiraj sahibi gazetelerde bir tarihî roman tefrikası söz konusudur. Bu tefrikalar veya kitap hâlinde neşredilen tarihî romanların vakaları genellikle eski Türk tarihi ile Osmanlı akıncıları, denizcileri, sultan ve şehzadeleri, saray entrikaları ekseninde döner. Dönemin maceraya düşkün, "meraklı" okuru için derin tarihî sorgulamaların, yorumların söz konusu olmadığı bu romanlar elbette çok caziptir.

Bu yılların önemli popüler tarihî romancıları içerisinde Turhan Tan *Timurlenk*, *Akından Akına*, *Hurrem Sultan*, *Cengiz Han*, *Safiye Sultan* gibi romanlarıyla öne çıkar. Bu yılların diğer bir popüler tarihî romancısı da *Kıvrıkcık Paşa*, *Pembe Maşlahlı Hanım* gibi eserlerin sahibi Sermet Muhtar Alus'tur. Aptullah Ziya Kozanoğlu, Enver Behnan Şapolyo, İskender Fahrettin Sertelli, Feridun Fâzıl Tülbentçi dönemin en velut popüler tarihî romancılarıdır¹⁹. Bu son iki yazarın romanları da merak ve macera yüklü, dönemin ve okuyucu kitlesinin beklentilerine cevap veren eserlerdir. Bir daha vurgulayalım ki Osmanlı, çıktığı medenî seviye ve dönemlerinin / şahsiyetlerinin faziletleriyle değil, fantastik, egzotik ve oryantalist çizgilerle anlatılmıştır bu romanlarda.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kurulması, yeni Türklük ve tarih perspektiflerinin oluşturulmasına öncülük eden kurumlardır. Bu yıllarda, tıpkı şiir ve tiyatrodaki (Musahipzade Celâl'in konusunu Osmanlı tarihinden alan piyesleri bunların ilk akla gelenleridir) olduğu gibi roman ve hikâyede de Osmanlı tarihi, kurumları ve şahsiyetlerinin geri plâna atıldığı göze çarpar. Şiiri, musikisi, mimarisi, müesseseleri ile Osmanlı medeniyeti bu dönemde ya tek taraflı eleştirinin veya nostaljinin nesnesi hâline gelir. Daha Meşrutiyet yıllarından itibaren mizahî, ironik ve natüralist bir dil ve tutumu benimseyen Hüseyin Rahmi'nin, erken Cumhuriyet'te kaleme aldığı romanlarının da hemen tamamının konusu son Osmanlı zamanlarından alınmıştır. Bu romanların hepsinde yazarın Cumhuriyet öncesi döneme dair oldukça alaycı ve pejoratif baktığı görülür. Halide Edip Adıvar'ın, Türkçe'nin en çok okunan eserlerinden olan *Sinekli Bakkal*'ı da bir yakın tarih eleştirisidir. Her ne kadar yazar bu romanda bir doğu-batı sentezinin şart ve imkânlarını ararsa da eser, Abdülhamid devrinin ciddî bir eleştirisi olarak okunmaya müsaittir. Kaldı ki bu dönem romanlarında II.

18 Bu romanların tahlili için bkz. Karaca, *a.g.e.*, s. 239-598.

19 Cumhuriyet'in ilk yıllarının popüler tarihî roman ve romancıları hakkında bkz. İsmail Uygun, *Cumhuriyet Dönemi Tarihî Romanları (1923-1946) "Eski" Kahramanların Yeni Söylemleri*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Abdülhamid ve dönemi popüler bir konu olarak karşımızdadır. Elbette bu eserlerin hepsinde sultanın kendisi, sarayı ve idaresi kıyasıya tenkit edilir. Bu sayede Cumhuriyet'in faziletleri vurgulanmış olur. Nahid Sırrı Örik'in 1947 neşir tarihli *Sultan Hamid Düşerken*'i bu eserlerin en çok okunanlarındandır. Yakup Kadri'nin *Bir Sürgün* romanı da aynı dönemin olay ve insanlarına odaklanır. Esasen II. Abdülhamid; Yakup Kadri, Nahid Sırrı, Midhat Cemal, Celâl Nuri gibi romancılardan günümüz yazarları olan Ahmet Altan ve Zülfü Livaneli'ye uzanan bir çizgide daima Türk romancısı için elverişli bir mevzu olmuştur²⁰.

Erken Cumhuriyet devri romanlarında Abdülhamit yanında, Meşrutiyet devrinin de ciddi ölçüde tenkit edildiği gözlemlenmektedir. Yakup Kadri'nin *Hüküm Gecesi* romanı (1927), İttihat ve Terakki-Hürriyet ve İtilâf fırkaları arasındaki kısır mücadeleyle bunların devlet ve millet nezdindeki tahripkâr etkisini söz konusu eder. Burhan Cahit Morkaya'nın 1934 neşir tarihli *Dünkülerin Romanı* isimli eseri de -adından da anlaşılacağı üzere- Cumhuriyet öncesi devrin tenkidi maksadıyla yazılmıştır. Midhat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul*'u (1938), Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinin eleştirisidir.

1950'ye kadarki yılların en başarılı yazarlarından birisi olan fakat edebiyat tarihi ve tenkidinin gerçek değerini takdir etmekten hâlâ çok uzak olduğu Safiye Erol'un *Ciğerdelen* (1947) isimli romanı, bir yandan klâsik Osmanlı asırlarındaki serhat boylarına uzanırken, diğer yandan günümüze döner. Kurgu iki vak'alı ve iki zamanlıdır (Bu teknik yapısıyla *Ciğerdelen*, Nedim Gürsel'in *Boğazkesen* ve Ahmet Ümit'in *Sultanı Öldürmek* başlıklı romanlarının erken örneklerindedir.). Bu dönem yazarları içerisinde Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu ise *Kara Davut*, *Deli Deryalılar* gibi romanlarında millî ve hamasî dozu yüksek bir üslûbu tercih etmiştir. Aynı şekilde, Türkçülük tarihinde çok önemli bir yer olan, neşrettiği dergilerle, yazı ve kitaplarıyla, sert ve tavizsiz ifadesiyle ön plâna çıkan Hüseyin Nihal Atsız'ın üç yıl arayla neşrettiği *Bozkurtların Ölümü* (1946) ve *Bozkurtlar Diriliyor* (1949) isimli romanları Göktürk Devleti tarihinin destansı hikâyesini anlatır. Yazarın *Ruh Adam*'ı da aktüel zamanda geçen fakat başkarakterin tarihle iç içe yaşaması dolayısıyla, *Ciğerdelen* gibi, bir ayağı tarihte olan bir eserdir. Atsız'ın bu romanları bir, hatta birkaç nesil üzerinde çok ciddi bir tesir bırakmıştır²¹.

Değişen Paradigma: 50 Sonrası Türk Romanında Tarihî Perspektif ve İçerik

Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan 27 yıllık tek parti yönetiminden sonra gelen çok partili siyasal hayatla beraber (Demokrat Parti) tarihe bakış noktasında da önemli değişiklikler olmuştur. Sâmîha Ayverdi'nin tabiriyle "Türk tarihinde Osmanlı asırları" yeniden ve herhangi bir ön yargı, şartlanma veya kompleksin tesirinden uzak biçimde ele alınmış, bu

20 Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Soner Akpınar, *Türk Romanında II. Abdülhamit*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2015.

21 1923-1945 yılları arasında yazılmış romanlar ve içerikleri hakkında bilgi için bkz. İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., 3. bs., İstanbul 2002, s. 246 vd.

yeni perspektif çok kısa süre içerisinde yazılan romanlarda da kendisini göstermiştir. Benzer tesirler, 1950 sonrası şiir, hikâye ve tiyatrodaki da belirgin biçimde görünecektir.

1950 sonrasında yayımlanan tarihî romanlarda ilk dikkate değer şahıs, en büyük eseri *İstanbul Ansiklopedisi* ile tanınan Reşat Ekrem Koçu'dur. Akıcı üslûbu, tarihî şahsiyetleri roman karakteri hâline getirmekteki ustalığı ve gerçek vak'aları fiktif yapıyla bütünleştirme kabiliyeti ile Koçu, *Forsa Halil*, *Dağ Padişahları*, *Patrona Halil*, *Kabakçı Mustafa*, *Kösem Sultan* gibi romanlarıyla popüler tarihî romancılığın bu yeni dönemdeki sürdürücüsüdür. Bu yılların diğer bir popüler romancısı da *Çakırcalı Mehmet Efe*, *Osman Efe*, *Bizans Alevler İçinde*, *Battal Gazi* gibi romanlarıyla Murat Sertoğlu'dur.

Yukarıda belirtildiği gibi 1950 sonrası edebiyatta uzak veya yakın tarihi konu alan romanların pek çoğunda artık alternatif bir söylem karşımıza çıkar. Bu alternatif söylem, yerleşik bilgi ve kanaatleri sarsan, resmî tarihin verilerini ciddi oranda sorgulayan metinlerdir. Hasan İzzettin Dinamo'nun 8 ciltlik eseri *Kutsal İsyân* (1966-1967) ve 7 cilt tutarındaki *Kutsal Barış* (1971-1976) bu kontra metinlerin ilk akla gelenlerindedir. Yazar *Kutsal İsyân*'da farklı bir Millî Mücadele ve *Kutsal Barış*'ta yine çok farklı bir Cumhuriyet panoraması çizer. Fakat Dinamo'nun ısrarla kullandığı Öztürkçe kelime ve kavramlar, dahası tarihî şahsiyetleri 1930'larda üretilen / uydurulan kelimelerle konuşturması, eserin realizmine gölge düşürür. Kaldı ki yazarın bu 15 cilt tutarındaki romanları tarihle roman arası bir yerde konumlandırılabilir. Bu metinler tarihî roman olarak okunabileceği gibi romansı tarihler olarak da mütalaa edilebilir.

1910-1973 arasında yaşayan, meşhur Donanma Davası dolayısıyla 1938-1950 arası yıllarını Türkiye'nin çeşitli hapisanelerinde geçiren Kemal Tahir, Türk tarihî romancılığının en dikkate değer ve başarılı temsilcilerindedir. Marksist ideoloji ve literatürle beslenmekle birlikte oldukça yerli bir duyuş ve düşüncenin sahibi olan Kemal Tahir, ömrünü Türkiye'nin ve Anadolu'nun gerçeğini ve ruhunu anlamaya adanmıştır. Bu itibarla Osmanlı'nın 600 yıl nasıl ayakta kaldığını anlamaya ve anlatmaya çalıştığı *Devlet Ana*, yine bu devletin yıkılış ve küllerinden doğuş macerasına odaklandığı *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yorgun Savaşçı*, Cumhuriyet kadrolarının iktidar mücadelelerini, özeldede 1926 İzmir Suikastını irdelediği *Kurt Kanunu*, Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesini sorguladığı *Yol Ayrımı*, Anadolu'daki eşkıyalık sorununu farklı bir tezle irdelediği Yediçınar Yaylası Üçlemesi, yazarın farklı tarih perspektifleri geliştirdiği eserleridir. Otobiyografik bir roman olan *Bir Mülkiyet Kalesi* ve vefatından sonra basılan *Hür Şehrin İnsanları* da Kemal Tahir'in, yine yakın dönem hadiselerini yorumladığı romanlarıdır. Yazarın bir de Timur'u anlattığı ve yarım kalan bir romanı söz konusudur: *Topal Kasırga*²².

22 Kemal Tahir'in tarih anlayışı, eserlerinde tercih ettiği tarih perspektifi ve hangi tarih kesitlerinin, yazarın roman külliyatında nasıl ele alındığına dair detaylı bilgi ve saptamalar için bkz. Özlem Fedai, *Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Eğitimi Anabilim Dalı, danışman Yard. Doç. Dr. Hüseyin Tuncer, İzmir 1998.

50 sonrası dönemin tarihe çok ilgi duyan yazarlarından bir diğeri de Samim Kocagöz'dür. Bir Ege ve İzmir romancısı olan, Kemal Tahir gibi Türkiye'nin ve Türk insanının şart ve realitelerini anlamaya çalışan Kocagöz de Kemal Tahir gibi yerli bir sol düşünceye sahiptir ve "tam bağımsızlık" taraftarıdır. Bu yüzden Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Attilâ İlhan gibi şair ve yazarlarla birlikte Millî Mücadeleyi, anti-emperyalist bir halk savaşı olduğu için çok önemser. *Kalpakkıllar* ve *Doludizgin*, Kocagöz'ün İstiklâl Harbi romanlarıdır. *İzmir'in İçinde*, Kocagöz'ün Demokrat Parti iktidarı ve 27 Mayıs Darbesine eğildiği eseri *Onbinlerin Dönüşü* ise, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü mezunu olan yazarın akademi çevrelerindeki ideolojik kampaşmaları söz konusu ettiği romanıdır.

Kemal Tahir gibi, Osmanlı'nın kuruluş süreçlerini, yıkılış süreçleri kadar önemseyen, dolayısıyla birbirinden asırlarca uzakta olan bu iki dönemeci yine birbiriyle çok ilişkili gören Tarık Buğra²³, devletin kuruluş dönemini ve şartlarını *Osmancık*'ta, Millî Mücadele'yi de *Küçük Ağa*'da anlatmıştır. Tarık Buğra -yine Kemal Tahir gibi- Osmanlı'nın kuruluşu ile yıkılışı ve Millî Mücadele arası dönemlere ilgi göstermemiş ama Cumhuriyet'in ilânından sonraki yıllara eğilme gereği hissetmiştir. Millî Zafer sonrası *Küçük Ağa Ankara*'da ve *Firavun İmanı* romanlarıyla anlatmış, Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'na *Yağmur Beklerken* ile cevap vermiştir. *Siyah Kehribar*, *Yalnızlar*, *İbiş'in Rüyası* gibi doğrudan tarihî bir dönemi anlatmayan romanları yanında Buğra, *Dönemeçte*'de Demokrat Parti hadisesinin Anadolu'daki akislerini söz konusu etmiş, *Gençliğim Eyvah*'ta ise 1970'ler Türkiye'sindeki anarşi ortamını irdelemiştir. Şu kadar var ki Tarık Buğra, tarihî veya politik roman kaleme alırken insan gerçeğini, ferdin dünyasını ve trajedisini göz ardı etmez. Onu karakterleri, her ne kadar sosyo-politik anaforların içerisinde iseler de canlı, kendi sesi olan "gerçek" kişilerdir.

Romanlarının büyük bir kısmı "aşk" merkezli olan fakat 1957'den itibaren tarihî romana yönelen Oğuz Özdeş, Hülya Argunşah'ın tespitine göre bu türde 14 eser vermiştir ki bunlar "macera romanı" olarak da değerlendirilebilir²⁴. *Rusya'da Bir Türk Subayı*, *Vatan Borcu*, *Tuna Nehri Akmam Diyor*, *Karapence Voyvoda'ya Karşı*, *Kıbrıs Kanı* bunlardan bazılarıdır.

İstiklâl Savaşı, tarihî romanımızın vazgeçilmez bir mevzuudur. 1926 yılında, Millî Mücadele'nin belki en kritik bir mevkiinde Polatlı'da dünyaya gelen²⁵ ve savaş hatıralarını dinleyerek büyüyen Talip Apaydın da *Toz Duman İçinde* ve onun devamı olan *Vatan*

23 Buğra, bir röportajda, kendisine yöneltilen, "Osmancık nasıl hazırlandı acaba?" sorusunu şöyle cevaplamıştır: "Osmancık ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu benim kafamda Küçük Ağa ile birlikte oluşmuştur. Kurtuluş Savaşı ile Söğüt kasabasını en büyük iki doğuş olarak gördüm. Ve bunları yazmayı romancı olarak idealim saydım." "Osmancık'ın Sırrı", *Edebiyatın Yolları Taştan: Tarık Buğra İle Söyleşiler*, haz. Mehmet Tekin, Ötügen Yay, İstanbul 2018, s. 147.

24 *Türk Edebiyatında Tarihî Roman (Türk Tarihiyle İlgili)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, danışman Prof. Dr. İnci Enginün, İstanbul 1990, s. 250.

25 "Apaydın, Talip", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, ed. Murat Yalçın, I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010, s. 111.

Dediler isimli romanlarıyla Kurtuluş Savaşı Edebiyatı içerisinde yerini alır. Bir köy çocuğu ve köy romancısı olan Apaydın'ın söz konusu iki romanı, mücadelenin ilk evresinde Anadolu köylüsünün hayat kavgasına odaklanır.

Genel olarak Osmanlı tarihi ve serhat boylarındaki akınlar, baskınlar ve muharebelerin de romancıların çok ilgi duyduğu mevzular olduğu gözlemlenmektedir. Bir yıl arayla neşrettiği *Köse Kadı* (1974) ve *Uçtaki Adam* (1975) başlıklı romanlarıyla Bahaettin Özkişi bu temin çok önemli romancılarındandır²⁶. Özellikle *Köse Kadı*, Türk-Macar münasebetleri noktasında kaleme alınmış sıra dışı ve polisiye kurgusu çok başarılı bir metindir.

Ortaokulda kendisine ve sınıf arkadaşlarına okutulan eski Yunan mitolojisinden ilham alarak Türk mitolojisi ve destanlarına yönelen, Türk milletinin farklı asır ve coğrafyalarda tesis ettiği medeniyetin izlerini mit, destan, efsane ve tarihlerde arayan, özellikle destanlara ve Dede Korkut Hikâyelerine ayrı bir önem veren Mustafa Necati Sepetçioğlu, Türklerin Anadolu'ya gelişleri, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu devletleri, Moğol istilâsından sonra Anadolu'da yaşanan otorite boşluğu, Beylikler Dönemi ve nihayet Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselişini anlattığı ve 1971-1980 arasında neşrettiği *Kilit, Anahtar, Kapı, Konak, Çatı, Üçler-Yediler-Kırklar, Bu Atlı Geçide Gider, Darağacı, Sabır, Ebemkuşağı, Gündönümü* başlıklı eserleriyle Düñki Türkiye serisini neşreder. Bu romanlardaki sade ve tabii üslup, söz konusu asırlar insanlarının yaşayışlarını aksettirme gücü bakımından çok başarılıdır. Yazar, Bugünkü Türkiye serisini oluşturan *Ve Çanakkale... Geldiler* (c. I), *Gördüler* (c. II), *Gittiler* (c. III) başlıklı romanlarıyla Osmanlı'nın yıkılış zamanındaki kahramanlığı işler. *Karanlıkta Mum Işığı, Cevahir ile Sadık Çavuş'un Kamyonu* ise tek parti devrinin bir tenkididir.

1971 yılı, Malazgirt Savaşı'nın 900. yıldönümü olduğundan, romancılarımızın bu büyük hadiseye dair bir heyecan içerisinde oldukları görülmektedir. Sepetçioğlu gibi Emine Işınso da yine 1971'de neşrettiği *Ak Topraklar* isimli romanıyla Malazgirt zaferini roman plânında tebcil eder.

1970'lerin en velut tarihî romancısı şüphesiz Yavuz Bahadıroğlu'dur. Yüzden fazla çocuk kitabı yazan, çeşitli tarihî biyografilere imza atan, günümüz Türkiye'si ile ilgili de 4 roman kaleme alan Bahadıroğlu, çoğu Osmanlı tarihi ile ilgili olmak üzere pek çok tarihî roman neşretmiştir. Yazar, Endülüs tarihi ve Selâhaddin-i Eyyubî'ye dair de iki roman yayımlamıştır²⁷.

26 Faruk Gezgın, Özkişi'nin bu iki romanı hakkında şu hükmü verir: "... Bu küçük kusurlarına ve Türkler lehine hissîliklerine rağmen *Köse Kadı* ve *Uçtaki Adam* romanları, sağlam Türkçeleri, fazla sayıda olayı ana vakaya ustaca bağlayan teknikleri ve akıcı, güzel üsluplarıyla Türk Edebiyatı'nın en iyi tarihî romanlarındandır.", "Bahaeddin Özkişi'nin Balkanlar ve Rumeli Üzerine Tarihî Romanları: Köse Kadı ve Uçtaki Adam", *Türkologia*, nr. 5 (97), 2019, s. 66.

27 Bahadıroğlu'nun tarihî romanları ve romancılığı bir yüksek lisans çalışmasında etraflıca irdelenmiştir: İrem Temur, *Yavuz Bahadıroğlu'nun Tarihî Romanları ve Romancılığı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, danışman Yard. Doç. Dr. Özcan Aygün, Edirne 2009.

Post-modern Romanda Tarih Temi

1980 sonrası dönem, Avrupa edebiyatlarında olduğu gibi Türk Edebiyatı'nda da postmodernizmin etkilerinin iyiden iyiye kendisini hissettirdiği bir evredir. 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da baş gösteren, 1970'lerden itibaren de Türkiye'de ilk örnekleri verilen postmodernizm, sıcak savaşların verdiği "yıkıntı, bezginlik, fikrî ve estetik iflâsla tarihe duyulan güvenin sarsılışı, nihayet anlamsızlık ve gelecek ufkunu yitirmek" biçiminde tezahür eder. 12 Eylül 1980 askerî darbesi ve ardından gelen tutuklama ve işkencelerin verdiği acı ve korkular, zaten 1960'ların sonlarından beri Türkiye'yi esir alan ideolojik kampaşma ve kutuplaşmalarda yıpranmış olan toplumu ve fertleri ciddi boyutta etkilemiş; askerî darbe ve düzen, ülkede keskin bir apolitizasyon dönemi başlatmış, ideolojilerin kalın ve belirgin çizgi ve sınırları yavaş yavaş incelmeye başlamıştır. Türkiye'de siyaset, basın gibi temel alanlarda görülen bu değişimler kısa süre içerisinde edebiyatta da kendisini göstermiş, o zamana kadar ideolojik önyargı veya komplekslerin gölgesinde kalmış konular daha rahat ve doğal biçimde ele alınmaya başlamıştır. Tarih temi de söz konusu postmodern dönem veya durumun kendisini en net biçimde gösterdiği bir alan olmuştur; zira artık tarihî dönem, olay veya şahsiyetler hakkında herhangi bir ön kabulü olmayan, dahası ideolojik motivasyonunu yitirmiş, edebiyatı bir mücadelenin aracı olarak görmemeye başlamış, bilâkis romanı her türden insanın kendisini ifade edebileceği bir "oyun" alanı olarak kabul eden yazarlar için tarih, eşi bulunmaz malzemeler barındırır.

Yıldız Ecevit, Fredric Jameson'u da referans göstererek postmodernizmin tarihe yaklaşım biçimini şöyle özetler:

"Oyunsu yaklaşım postmodern edebiyatta çeşitli bağlamlarda kendini gösterir: Her şey sanatsal düzlemde oynanan bir oyundur. Yazar, etik/siyasal ya da tarihsel malzemeyi oyunlaştırır. Süskind'in "Parfüm"ünde, art arda işlenen cinayetlerin metinde etik bir yönü yoktur; cinayet nedeni sanatsaldır. Ana kişi yaratıcı düzlemde oyun oynayan bir sanatçı gibi, öldürdüğü insanların kokularıyla bir başyapıt oluşturmaya çalışmaktadır. Tarih ise, yine yazarın oyunsu bir iştahla el attığı bir alandır. Tarih de kendi gerçekliği olan bir zaman kesiti olmaktan çıkmış, Jameson'un dediği gibi "bizim söz konusu geçmişle ilgili tasarımlarımız ve stereotiplerimizin bir tür pop-tarih'e dönüştüğü" bir kurmaca oyun alanı olmuştur postmodern edebiyatta."²⁸

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş süreçlerini klâsik bir dille, bir aile çerçevesi içinde anlattığı *Cevdet Bey ve Oğulları* isimli romanından sonra *Beyaz Kale*, *Benim Adım Kırmızı* ve *Kırmızı Saçlı Kadın* isimli eserleriyle Orhan Pamuk, tarihin, postmodern roman kurgularında nasıl ve ne şekilde yer alabileceğini başarıyla gösterir. *Beyaz Kale*, 17. asırda bir deniz muharebesinde Türklere esir düşen Venedikli bir köle ile İstanbullu Hoca'nın etrafında döner. Yaşanan veba salgını yüzünden eve kapanan bu ikilinin içinde girdiği "efendi-köle

28 *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yay, İstanbul 2001, s. 71-72.

diyalektiği”, bir süredir Batı özentisi içinde olan Osmanlı’nın, yükselmekte ve ilerlemekte olan dünyaya karşı durumunu verir. *Benim Adım Kırmızı* da perspektife dayalı Batılı realist resimle, tecrit esaslı Doğulu minyatür sanatlarının, ressam ve nakkaşlarının dünya ve insan algılarının mukayese edildiği, konusu 16. yüzyılın sonlarında geçen bir romandır. Yazar çoksesslilik, merkezsizlik, üstkurmaca gibi postmodern tekniklerin çoğunu kullanır bu romanında. *Kırmızı Saçlı Kadın* doğrudan bir tarihî roman olmamakla beraber Doğu’nun kadim mit ve efsanelerine yaptığı göndermelerle okuru zaman zaman bir tarihî dekorun içerisine götürür. Orhan Pamuk’un hemen bütün metinlerinde bu tarihî boyut değişen dozlarda kendisini göstermektedir. Yazarın -diğer postmodernistler gibi- tarih, Osmanlı, Batı, İslâmiyet vs. konularına dair belirgin herhangi bir tutumu söz konusu değildir, dolayısıyla eserinde Doğu veya Batı hakkında herhangi bir kanaat ön plâna çıkmaz.

1990’lardan sonra arka arkaya yayımladığı *Pushu Kıtalar Atlası*, *Kitabü’l-Hiyel*, *Efrâsiyab’ın Hikâyeleri*, *Amat*, *Suskunlar*, *Yedinci Gün* ve *Galiz Kahraman* gibi romanlarıyla İhsan Oktay Anar da postmodern tarihî romanın çok satan temsilcilerindendir. Anar’ın bu metinleri, fantastikle gerçeğin, tarihî bilgi ile muhayyilenin buluşturulduğu; metinlerarası ilişkilerin, çağrışımların, ironi ve istihzanın birlikte görüldüğü romanlardır. Yazarın tarih, özellikle ısrarla kullandığı ve eserlerinin fonu olarak seçtiği Osman tarihi veya medeniyeti hakkında herhangi bir tavrı, perspektifi, derinlemesine bir yorumu söz konusu değildir. Anar sadece bu tarihin zengin birikiminden faydalanma yolunu tercih eder.

Şüphesiz 1990 ve 2000’lerde yayımlanan tarihî romanların tümünün postmodern metinler olduğunu iddia etmek hatalı olacaktır. Günümüzde Yılmaz Karakoyunlu, Ayşe Kulin, Selim İleri, Nedim Gürsel, Reha Çamuroğlu gibi, tarihin çeşitli dönem, şahsiyet ve olaylarına klâsik tarzda ilgi duyan yazarlar da söz konusudur. Meselâ *Çanakkale Mahşeri* (1998) isimli eseriyle Mehmet Niyazi Özdemir, son yılların en nitelikli Çanakkale romanını kaleme almıştır. Son dönemin popüler polisiye romancısı olan Ahmet Ümit de *Bâb-ı Esrâr*, *Sultanı Öldürmek* gibi romanlarıyla tarihe hatta *Patasana* romanıyla Doğu’nun kadim hatta antik dönemlerine yönelmiştir.

Sonuç

Tarih, bütün dünya edebiyatlarında, daima sanat ve özelde de edebiyat için ilgi çekici, ilham verici bir tem olmuştur. Beşeriyetin ve milletin bir anlamda hafızası demek olan tarih her ne kadar modern tarihçiler tarafından bir “kurgu” olarak görülüyor, bu itibarla edebiyata mevzu olduğunda “kurgunun kurgusu” anlamına geliyorsa da edebiyat, tarihi bir fon, ilham kaynağı ve hazır malzeme olarak kullanılmaktan vazgeçmemiş ve vazgeçmeyecektir. Nitekim Türkiye gibi yaklaşık son 200 yıldır çok ciddi bir zihni ve kültürel değişim / dönüşüm sürecine giren, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük toprak ve vatan parçalarını kaybeden hatta Edirne, Bursa, İzmir, İstanbul, Antep, Maraş gibi en merkezi ve hayatî şehirleri işgal edilen,

bu yüzden topyekûn bir varlık savaşına girişen bir ülkenin edebiyatı ve edebiyatçıları tarihe ilgisiz kalmamışlardır.

Özellikle Fransız İhtilâli'nden sonra, önce Avrupa'yı, ardından dünyanın farklı kıta ve bölgelerini etkisi altına milliyetçilik hareketleri, ulus-devletleşme süreçleri edebiyatlarda da kısa sürede etkisini göstermiş; yeni devlet, vatan ve milliyetçilik fikirleri şair, romancı ve tiyatrocuları tarihle ilgilenmeye itmiştir. Zira ortak bir toprak parçası üzerinde yaşayan, ortak bir geçmişten gelen, aynı dili konuşan toplulukların milletleşme süreçlerinde tarih büyük bir ittifak alanı olarak görülmüştür. Türk Edebiyatında da, özellikle Tanzimat'tan sonra yaşayıp yazan şair ve romancılar, tarihî olay, devir ve şahsiyetleri söz konusu etmek suretiyle aktüel zamana ve topluma modeller sunmuşlar, kaybedilen savaşların, yaşanan bozgunların verdiği moral çöküntüyü tarihin zaferlerle dolu sayfalarından verdikleri misallerle yenme yoluna gitmişlerdir. II. Abdülhamid döneminde romantik tarih anlayışı bir süreliğine inkıtaa uğramışsa da Meşrutiyet'le birlikte, yeni ve geniş ufuklu Türkçülük hareketleri etrafında farklı bir tarih ve milliyet perspektifi söz konusu olmuştur. I. Dünya Savaşı ve ardından imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra ise bu tarih algısı yerini daha reel ve esnek bir yapıya bırakır. Millî Mücadele ve ardından gelen Cumhuriyet dönemlerinde ise, çoğu kez konjonktürün istediği ve gerektirdiği tarzda tarih fikirleri geçerli olmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde (1923-1940), Atatürk ve Millî Mücadele etrafında bir edebiyat teşekkül etmiştir. Bunda 1920'lerin sonu ve 1930'ların başından itibaren çeşitli kurumlar (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Türk Dili Tetkik Cemiyeti) ve kişiler marifetiyle geliştirilen yeni tarih tezinin ciddi bir katkısı söz konusudur. Bu tarih tezi, tarihin Türklerle başladığı ve bütün dillerin Türkçe'den neşet ettiği savlarını içine alır. Dolayısıyla bu ilk dönem eserlerinde Osmanlı Devleti'nin kurumları ve şahsiyetlerindense İslâm öncesi Türk tarihine dair hatıra ve kişiler ön plâna çıkarılmış, yazılan roman ve tiyatrolarda Atatürk, millî destanın Bozkurt'una, Millî Mücadele de Ergenekon'a benzetilmiştir.

Atatürk'ün vefatından, özellikle 1950'de yaşanan iktidar değişiminden sonra ise Osmanlı tarihine bakışların ciddi biçimde değiştiği gözlemlenir. Şiir, roman, hikâye ve tiyatroda Selçuklu ve özellikle Osmanlı tarihlerine bakış, olumlu mânâda değişir. Yine bütün edebî türlerde Millî Mücadele bir tem ve mevzu olarak prestijini korumuştur.

Tüm bunlarla beraber 1941'de yayımlanan *Garip* kitabıyla etkili bir çıkış gerçekleştiren Orhan Veli ve arkadaşlarının mâzi ve millî tarih konusunda herhangi bir heyecanları söz konusu değildir. Aynı kuşaktan bağımsız şairlerin de (Cahit Sıtkı, Ahmet Muhip, Ziya Osman vs.) tarih karşısında özel bir motivasyonları yoktur. Bir döneminden itibaren fütürizmi benimseyen, dolayısıyla tarihle bütün bağımlı kopartan Nazım Hikmet'te ise Kuva-yı Milliye hareketi mühim bir çıkış noktası olur. Aynı motivasyon Mavi Grubu şairlerinde de söz konusudur. İkinci Yeni mensuplarının tarihe ilgi duymadıkları iddia edilemezse de, Sezai

Karakoç haricindeki İkinci Yeni'cilerin tarihle bağlarının millî-romantik duyuş tarzının çok uzağında, toplumsal eleştirinin bir aracı şeklinde tecelli ettiği görülür.

1980'lerden günümüze kadarki şiirde de tarihin, şairlerin hayat algıları, ideolojik hatta politik tutumları ile ilgili olarak değişkenlik gösterdiği bir gerçektir.

Bütün bu bilgiler ışığında şu tespiti yapmak mümkündür: Tarih, bütün dünya edebiyatları gibi Türk Edebiyatının da en vazgeçilmez temlerinden birisi olmuştur. Kaldı ki Türkiye gibi son 200 yıldır çok hızlı ve sancılı bir değişim/dönüşüm süreci yaşamış, İstiklâl Savaşı vermiş bir ülkenin edebiyatçısının tarih ve tarihte vuku bulmuş hadiselerle ilgilenmesi, hâli ve istikbâli mazinin aynasında görüp yorumlaması şartırcı değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Akpınar, Soner, *Türk Romanında II. Abdülhamit*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2015.

Akün, Ömer Faruk, "Abdülhâk Hâmîd'in 'Merkad-i Fâtih'i Ziyaret' Manzumesi ve İçindeki Görüşler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, VII/1-2 (Şubat 1956), s. 61-104.

Argunşah, Hülya, *Türk Edebiyatında Tarihi Roman (Türk Tarihiyle İlgili)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, danışman Prof. Dr. İnci Enginün, İstanbul 1990.

_____, "Millî Edebiyat Hareketinde Hikâye ve Roman", *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, ed. Prof. Dr. Nâzım Hikmet Polat-Doç. Dr. Soner Akpınar, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir 2009.

Baş, Münire Kevser, *Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, danışman Prof. Dr. Ali Yılmaz, Ankara 2005.

Doğan, Mehmet C., "Modern Türk Edebiyatında Mitoloji", *Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları*, ed. Prof. Dr. Ömür Ceylan-Âdem Koç, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir 2011.

Ecevit, Yıldız, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yay, İstanbul 2001.

Edebiyatın Yolları Taştan: Tarık Buğra İle Söyleşiler, haz. Mehmet Tekin, Ötüken Yay, İstanbul 2018.

Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., 3. bs., İstanbul 2002.

Fedai, Özlem, *Kemal Tahir'in Romanlarında Tarih ve Toplum*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, danışman Yard. Doç. Dr. Hüseyin Tuncer, İzmir

1998.

- Gezgin, Faruk, “Bahaeddin Özkışı'nın Balkanlar ve Rumeli Üzerine Tarihi Romanları: Köse Kadı ve Uçtaki Adam”, *Türkologia*, nr. 5 (97), 2019, s. 41-67.
- Güzel, Ekrem, “Tevfik Fikret Şiirinde Aydınlanmanın Vokabüleri”, *Littera Turca: Journal of Turkish Language and Literature*, IX/1 (Ocak 2023), s. 103-121.
- Kahraman, Âlim, “Müftüoğlu Ahmed Hikmet”, *DİA*, XXXI, s. 507-508.
- Kaplan, Mehmet, “Şinasi'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, Dergâh Yay., İstanbul 1999, s. 253-274.
- Karaca, Alâattin, *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yay., 2. bs., Ankara 2010.
- Karaca, İsmail, *Türk Tarih Tezi ve Tarihi Roman*, Sahhaflar Kitap Sarayı Yay., İstanbul 2014.
- Kırımlı, Bilâl, *Âsâf Hâlet Çelebi (Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Fikirleri)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, danışman Prof. Dr. Orhan Okay, Erzurum 1995.
- Levent, Âgah Sırrı, *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984
- Özgül, M. Kayahan, *Şiirin Hazanında Gazel Dökenler-V: Muallim Naci Efendi*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Sazyek, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 1996.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, haz. Abdullah Uçman, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2006.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, ed. Murat Yalçın, I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010.
- Temur, İrem, *Yavuz Bahadıroğlu'nun Tarihi Romanları ve Romancılığı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, danışman Yard. Doç. Dr. Özcan Aygün, Edirne 2009.
- Uçman, Abdullah, “Ziyâ Paşa”, *DİA*, XLIV, s. 475-479.
- Uğurcan, Sema, “Yahya Kemal'in Tarihi Dünyası”, *Yahya Kemal Beyatlı*, ed. Kâzım Yetiş, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 2008, s. 210-223.
- Uygun, İsmail, *Cumhuriyet Dönemi Tarihi Romanları (1923-1946) “Eski” Kahramanların Yeni Söylemleri*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- Ünver, İsmail, “İskender-Edebiyat”, *DİA*, XXII, s. 557-559.

